

HISTORYCZNE KORZENIE EDUKACJI DOMOWEJ NA ŚWIECIE I W POLSCE

ANALYSIS OF HOME EDUCATION HISTORICAL ROOTS IN THE WORLD AND IN POLAND

Maria Racewicz ^{1(E-G)}

¹Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska

¹University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Racewicz, M. (2021). Historyczne korzenie edukacji domowej na świecie i w Polsce / Analysis of home education historical roots in the world and in Poland, *Rozprawy Społeczne / Social Dissertations*, 15(3), 1-9. <https://doi.org/10.29316/rs/141618>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 17

Otrzymano/Submitted:
09.06.2021

Zaakceptowano/Accepted:
26.08.2021

Streszczenie: Artykuł przedstawia wyniki badań dotyczących analizy rozwoju nauczania w domu na przestrzeni wieków. Szczególny nacisk został położony na kształtowanie się tej formy edukacji w Polsce przez ostatnie lata. Podkreślono również znaczenie nauczania w środowisku domowym jako metody naturalnego i przyjaznego dziecku kształtowania jego wiedzy o świecie oraz przekazywania wyznawanych przez rodziców wartości moralnych.

Materiały i metody: Analizie krytycznej zostały poddane zebrane materiały naukowe z różnych okresów, poruszające zagadnienia homeschoolingu w Polsce i na świecie.

Wyniki: W wyniku przeprowadzonych prac badawczych uzyskano jednolity rys historyczny, a zabrane informacje zostały przedstawione w ciągu chronologicznym.

Wnioski: Wnioski z badań wskazują na ciągłą obecność nauczania domowego, pomimo zmieniającego się przez stulecia nazewnictwa.

Słowa kluczowe: pedagogika, nauczanie w domu, edukacja domowa w Polsce, historia edukacji domowej

Abstract: The article presents the results of research on the analysis of the home education development over the centuries. Particular emphasis has been placed on the development of this form of education in Poland in recent years. It also mentions the importance of teaching in the home environment as a method of natural and child-friendly acquisition of knowledge about the world and the transmission of moral values professed by parents.

Materials and methods: The collected scientific materials from various periods, concerning the issues of homeschooling in Poland and in the world, were subjected to a critical analysis.

Conclusions: As a result of the conducted research, a uniform historical outline was obtained, and the collected information was presented in a chronological order.

Conclusions: The research conclusions indicate the constant presence of homeschooling, despite the changing nomenclature over the centuries.

Keywords: pedagogy, homeschooling, home education, home education in Poland, history of home education

Adres korespondencyjny: Maria Racewicz, Katedra Pedagogiki Specjalnej i Resocjalizacji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, M. Oczapowskiego 2, 10-719, Olsztyn, Polska; email: maria.racewicz@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3582-570X>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Maria Racewicz

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

*„Nie może na nas spływać znikąd większa radość,
wyższe użycie, jak z obcowania z naszymi dziećmi,
jak z tego, że żyjemy dla naszych dzieci.”*

Friedrich Froebel

*“We cannot experience greater joy from nowhere,
no greater use, such as from communing with our
children, or from living for our children.”*

Friedrich Froebel

Wstęp

Odkąd człowiek stał się istotą myślącą, przekazywanie nabywanych przez niego umiejętności, wiedzy i kompetencji stało się wyznacznikiem jego rozwoju. Dzielenie się doświadczeniem gromadzonym w życiu codziennym, umiejętność tworzenia i wykorzystywania przedmiotów, zdolność komunikowania się byłyby niczym, gdyby nie genetyczna potrzeba uczenia się. Przekazywanie wiedzy młodszemu pokoleniu, determinowało postęp przy jednoczesnym zachowaniu tradycji oraz wzmacniało więzi przynależności do grupy. Uczenie się od starszych, jak również od rówieśników, można, zatem zaliczyć do naturalnego cyklu życia człowieka.

Definicja edukacji domowej

Aby móc rozmawiać o edukacji domowej jako o występującym w pedagogice zjawisku, powinno się najpierw je zdefiniować, czyli ustalić jaki zakres znaczeniowy obejmuje dane słowo lub wyrażenie w konkretnym języku oraz precyzyjnie i jasno określić jakie coś jest lub jakie powinno być (Słownik języka polskiego).

W Wielkiej Brytanii w przewodnikach dla samorządów wydanych przez Departament Edukacji dotyczących zasad funkcjonowania edukacji domowej, spotykamy sformułowanie) „elective home education” tłumaczone jako „wybór rodziców, aby zapewnić edukację swoim dzieciom w domu – lub w domu i w inny wybrany przez nich sposób – zamiast wysłać je do szkoły w pełnym wymiarze godzin” (Elective home education, 2019). Jest to jedna z pełniejszych nazw opisywanego tutaj zjawiska. Słowo „elective” wskazuje, bowiem na obieralność, wolny wybór rodzica, co do formy kształcenia dziecka, „home” podkreśla miejsce pobierania nauki, a „education”, uwalniając od instytucji szkoły, wskazuje na proces, któremu dziecko jest poddawane.

W Polsce przyjęta została nazwa „edukacja domowa”, która jest dokładnym tłumaczeniem brytyjskiego terminu „home education”. Spotyka się również definicję, używaną przez środowisko propagatorów nauczania w domu, w której nauczanie domowe rozumiane jest jako „uczenie dzieci przez ich rodziców, opiekunów lub wyznaczone przez nich osoby” (<http://edukacjadomowa.pl/>, 2021). Edukacja ta odbywa się poza systemem edukacji szkolnej. W dalszej części artykułu, termin „edukacja domowa” został zastosowany przy opisywaniu występowania wyżej wymienionego zjawiska na przestrzeni wieków.

Introduction

Since a person has become a thinking being, the transfer of acquired skills, knowledge and competences has become a determinant of his development. Sharing the experience gathering in everyday life, the ability to create and use objects and the ability to communicate would be nothing without the genetic need to learn. Passing on knowledge to the younger generation determined progress but also preserved tradition and strengthened the bonds of belonging to the group. Therefore, learning from older people as well as from peers can be included in the natural cycle of human life.

Definition of education at home

To be able to talk about home education as a phenomenon occurring in pedagogy, one should first define it, i.e. determine what meaning range covers a given word or expression in a specific language and precisely and clearly define what something is or should be (Słownik języka polskiego).

In Great Britain, in guides for local governments issued by the Department of Education on the principles of functioning of teaching children at home, one finds the phrase “Elective home education is a term used to describe a choice by parents to provide education for their children at home – or at home and in some other way which they choose – instead of sending them to school full-time” (Elective home education, 2019). The “elective home education” is one of the fuller names of the phenomenon described along with this article. The word “elective” indicates eligibility, i.e. the parent’s free choice of the child’s education form, whereas “home” emphasizes the place of education. Finally, the word “education” indicates the process to which the child is subjected. In addition, the word “education” has no connotation with school as the institution like in the word “homeschooling” which is also used in many countries. In Poland, the name “edukacja domowa” has been adopted. It is an exact translation of the British term “home education”. Moreover, there is also a definition used by the home school advocacy community describing home education as “teaching children by their parents, guardians or their designated persons” (<http://edukacjadomowa.pl/>, 2021). This education takes place outside the school education system. Therefore, in the further parts of the article the term “home education” will be used instead of “homeschooling”.

Historia uczenia w domu

Najprostszym mechanizmem transmisji wiedzy, umiejętności i kompetencji jest relacja rodzic-dziecko. Takie powiązanie najlepiej widoczne jest, gdy dziecko jest jeszcze w pełni zależne od dorosłego, czyli od wieku niemowlęcego aż do wczesnego dzieciństwa. Z biegiem lat, krąg osób włączonych w proces kształtowania młodego człowieka ulega poszerzeniu. Chcąc w jak najpełniejszy sposób modelować przyszłe pokolenie już od czasów starożytnych zauważono potrzebę edukowania w precyzyjny i celowy sposób. Relacja rodzic-dziecko stopniowo przekształcała się w powiązanie nauczyciel-dziecko. Nie oznacza to całkowitej rezygnacji z udziału rodzica w tym procesie. Mógł on nadal być nauczycielem, ale również mógł przekazać „kaganek oświaty” osobie przez siebie wybranej. Plutarch, starogrecki pisarz żyjący w latach 50-125, w swoim dziele „Wychowanie dzieci” bardzo mocno podkreśla odpowiedzialność ojca za edukację syna. Pisze o konieczności świadomego wyboru nauczyciela dla swojego dziecka oraz o systematycznym sprawdzaniu czynionych przez dziecko postępów w nauce, jak również kontrolowaniu czy nauczyciel spełnia oczekiwania rodzica (Plutarch, data nieznana). Z jego słów można, zatem wywnioskować, że rodzic pełni funkcję nadrzędną i monitorującą. To przeświadczenie o konieczności śledzenia toku kształcenia przyszłych pokoleń, nie z obowiązku, ale z potrzeby serca i przeświadczeniu o dobru własnego dziecka, trwało przez długie stulecia. Poczucie odpowiedzialności widoczne było w nauce czytania i pisania, ale też poprzez przekazywanie wiedzy ogólnej, aż do przekazywania obowiązujących wartości i norm społecznych (Ray, 2011). Ray uważa, że to właśnie edukowanie w domu, czyli w najbliższym i przyjaznym dla dziecka środowisku, było przez wiele stuleci najczęstszą formą kształcenia (Ray, 2011). W Polsce w okresie renesansu oraz baroku podkreślano konieczność wręcz systemowego podejścia do przekazywania wiedzy. Nie można tu mówić o powszechnym obowiązku szkolnym, ale raczej o kształceniu wybranych grup społecznych. Mikołaj Rej, Andrzej Frycz-Modrzewski, Hieronim Bieliński oraz Andrzej Maksymilian Fredro wskazywali na konieczność wprowadzenia takiego obowiązku, jednak przy jednoczesnym podkreślaniu znaczenia rodziny jako miejsca i sposobu edukacji (Jakubiak, 2017, Bartnikowska, 2012).

Pomimo tak powszechnie stosowanej praktyki edukowania w domu, wielu badaczy zwraca uwagę na brak pełnej wiedzy w tym zakresie. Wynika ona z faktu, iż informacje na temat takiego sposobu nauczania możemy czerpać przede wszystkim z pamiętników, korespondencji, czy zapisków samych gubernatorów, które obarczone są jednak dużą dozą subiektywizmu (Minczanowska, 2018).

Z biegiem lat czynnik ekonomiczny spowodował, że nauczanie szkolne zaczęło zastępować wcześniejszą praktykę uczenia w domu. W tym samym

History of education at home

The parent-child relationship is the simplest mechanism for transmitting knowledge, skills and competences. This link is best seen when the child is still fully dependent on an adult, i.e. from infancy until early childhood. Over the years, the circle of people involved in the process of shaping a young person is expanding. To model the future generation as fully as possible, the need to educate in a specific and purposeful way has been noticed since ancient times. The parent-child relationship gradually evolved into a teacher-child relationship. This does not mean abandoning the parent's participation in the process entirely. A parent could still be a teacher, but could also give the "torch for education" to a person of one's choice. Plutarch, an ancient Greek writer who lived in the years 50-125, in his book "Raising Children" strongly emphasizes the father's responsibility for his son's education. He writes about the need for a conscious choice of a teacher for a child and the systematic checking of the child's progress in learning, as well as controlling whether the teacher fulfils the expectations of the parent (Plutarch, date unknown). Therefore, from his words, it can be concluded, that the parent has a superior and monitoring function. This conviction of the necessity to follow the course of education of the future generations, not out of duty, but out of the need of the heart and the conviction of one's child, lasted for many centuries. The sense of responsibility was occurred in learning to read and write, but also through the transfer of general knowledge, to the transmission of valid values and social norms (Ray, 2011). Ray believes that education at home, which is in the closest and child-friendly environment, was the most common form of education for many centuries (Ray, 2011). In Poland, in the Renaissance and Baroque periods, the necessity of a systemic approach to the transfer of knowledge was emphasized. One cannot speak of common compulsory education, but rather of educating selected social groups. Mikołaj Rej, Andrzej Frycz-Modrzewski, Hieronim Bieliński and Andrzej Maksymilian Fredro pointed to the need to introduce such an obligation, but at the same time emphasized the importance of the family as a place and way of education (Jakubiak, 2017, Bartnikowska, 2012).

Despite such a widespread practice of education at home, many researchers point to the lack of full knowledge in this field. It results from the fact that information on this method of teaching can be obtained primarily from diaries, correspondence, or the notes of the tutors themselves, which, however, are burdened with a large dose of subjectivism (Minczanowska, 2018).

Over the years, the economic factor has caused school education to replace the prior practice of home learning. At the same time, the school could educate more students, which was cheaper and

czasie w szkole można było kształcić większą liczbę uczniów, co było tańsze i prostsze do zorganizowania. Względy ekonomiczne zaczęły wpływać na edukację, przysłaniając dotychczasowe praktyki stawiające dziecko na pierwszym miejscu. Nie oznacza to jednak, że edukowanie domowe zostało odrzucone. Nadal w najbogatszych rodzinach stawiano na bezpośredni kontakt dziecka z nauczycielem. Jakubiak podkreśla, że w II połowie XVII wieku postulowano o naukę, zwłaszcza dziewcząt, nie w szkołach zakonnych, ale w domach. Nauczanie miało być prowadzone bądź przez matkę, bądź przez guwernantkę (Jakubiak, 2017).

W tym miejscu należałoby się bliżej przyjrzeć postaci guwernera lub guwernantki. Z założenia mieli być to opłaceni przez rodziców nauczyciele, których zadaniem było dbanie o szeroko rozumiany rozwój swoich podopiecznych. Osoba taka często mieszkała razem z opłacającą ją rodziną, będąc na jej utrzymaniu. Niestety, nie zawsze guwerner czy guwernantka posiadali odpowiednie kwalifikacje do nauczania, a często zdarzało się również, że byli wręcz oszustami chcącymi wyzyskiwać swoich pracodawców (Jakubiak, 2017).

XVIII wiek przynosi nowe spojrzenie na środowisko rodziny. Wraz z koncepcją Rousseau opartą na filozofii samorozwoju oraz wolności edukacyjnej zmienia się sposób myślenia o nauczaniu. Edukacja ma teraz wspomagać dziecko w samodzielnym poznawaniu świata, przy jednoczesnym respektowaniu jego indywidualności. Uczeń również nie powinien być zmuszany do nauki, a doświadczenie powinno być stawiane przed wiedzą nabywaną z podręczników. Dorosły, więc nie ingeruje w jego rozwój, tylko pozwala mu wzrastać w naturalnym dla niego środowisku jedynie stymulując dziecko do nauki (Rochovska, Mazur, 2019). Koncepcja Rousseau dotycząca oparcia modelu rodziny na uczuciu, a nie na samym posłuszeństwie sprawia, że pojawia się przestrzeń na model rodziny, w której relacje między członkami oparte są na wzajemnym szacunku.

W Polsce Staszic pisał o konieczności kształcenia ludzi moralnych. Moralność tę nabywać powinno się na gruncie rodziny poprzez odpowiednie wychowanie dziecka przez rodziców (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). Patrząc na te postulaty, można stwierdzić, że jedynie dobrze wykształcony i moralny rodzic, jest w stanie odpowiednio sprostać zadaniu edukowania dziecka. Znaczenie poziomu świadomości i odpowiedzialności rodzica szczególnie widoczne staje się w okresie zaborów. W tym trudnym czasie, dom rodzinny pełnił rolę nośnika znajomości polskiego języka, historii, wiary, kultury, obyczajów i tradycji. Jedynie w środowisku rodzinnym dziecko mogło odnaleźć te wartości, które wpływały na poczucie przynależności do narodu bez własnego państwa.

W tym okresie można zauważyć pojawiające się w ówczesnym piśmiennictwie sformułowania wychowanie domowe lub rodzinne, kształcenie lub

easier to organize. Economic considerations began to affect education, obscuring existing practices that put the child as the most important. However, this does not mean that home education has been rejected. Still, in the richest families, there was direct contact between the child and the teacher. Jakubiak emphasizes that in the second half of the 17th century, education was postulated, especially for girls not in monastic schools, but at home. The teaching was to be conducted either by the mother or by the governess (Jakubiak, 2017).

At this point, one should take a closer look at the figure of the tutor or governess. The assumption was that they were teachers paid by parents, whose task was to care for the widely understood development of their pupils. Such a person often lived with the family that paid for it, being dependent on them. Unfortunately, not always the tutor or governess had the appropriate teaching qualifications, and what often happened, they were even cheaters who wanted to exploit their employers (Jakubiak, 2017).

The 18th century brings a new perspective on the family environment. With Rousseau's conception based on the philosophy of self-development and educational freedom, the way of thinking about teaching has changed. Education was then to help the child explore the world independently while respecting its individuality. The student should also not be forced to learn and the experience should be put before the knowledge acquired from coursebooks. Thus, an adult did not interfere with a pupil's development but allowed to grow in a natural environment by only stimulating the child to learn (Rochovska, Mazur, 2019). Rousseau's concept of basing the family model on feelings instead of on obedience itself, create a space for a new family model in which relations between members were based on mutual respect.

In Poland, Staszic wrote about the need to educate moral people. This morality should have been acquired on the basis of the family through the appropriate upbringing of the child by the parents (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). Looking at these postulates, it can be stated that only a well-educated and moral parent is able to adequately cope with the task of educating a child. The importance of the parent's level of awareness and responsibility becomes particularly visible during the partitions of Poland. In this difficult time, the family home played the role of a carrier of knowledge of the Polish language, history, faith, culture, customs and traditions. Only in the family environment, the child could have found the values which influenced the sense of belonging to a nation without its own state.

During this period, one can notice the terms "home" or "family learning" and finally "home education", as we know it today, appearing in the contemporary literature (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). As before, the educational process was based on parents and hired teachers in richer families. Teaching at home allowed for the

edukowanie domowe oraz, znana nam dziś, edukacja domowa (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). Proces edukacyjny podobnie jak wcześniej, opierał się na rodzicach oraz w bogatszych rodzinach wynajmowanych nauczycielach. Nauczanie w domu pozwalało na indywidualizację podejścia do dziecka w formie elastyczności planu dnia, doboru przedmiotów, planów edukacyjnych oraz dowolności wyboru metod pracy z dzieckiem przy uwzględnieniu jego możliwości psychofizycznych. Jednocześnie rozbieżność ekonomiczna poszczególnych rodzin, a co za tym idzie dostępność do lepszych nauczycieli oraz materiałów dydaktycznych, była elementem krytyki ówczesnych przeciwników edukacji domowej. Wskazywali oni na nierówność społeczną w dostępie do wiedzy oraz na brak dobrej organizacji kształcenia. Wspominano również o konieczności dbania o program nauczania, systematyczność oraz konieczność konsultowania uczonych treści z rodzicami. Podkreślano swoistą aspołeczność wychowanków, ale też konieczność kontroli nad odpowiednim wykształceniem samych nauczycieli, którzy nie zawsze wykazywali się talentem i umiejętnościami pedagogicznymi (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). Wychodząc naprzeciw problemom, z którymi przyszło się mierzyć dziewiętnastowiecznym rodzicom, wydawane były podręczniki i poradniki o tematyce pedagogicznej. Rodzic miał, zatem możliwość samodokształcenia się, a co za tym idzie bycia bardziej świadomym potrzeb fizycznych i psychicznych własnego dziecka. W celu wyrównania szans edukacyjnych, były podejmowane próby ujednoczenia programu nauczania. Pojawiały się też konkretne wytyczne, co do kompetencji, które powinni posiadać „dobrzy” nauczyciele (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). Najgorętszymi propagatorami świadomej edukacji domowej byli: Henryk Wernic, Piotr Chmielowski, Adolf Dygasiński, Aniela Szycówna i Ewaryst Estkowski. Dzięki ich poglądom, wykształcony został model relacji rodzic-nauczyciel, a samych nauczycieli z czasem zaczęły obowiązywać egzaminy kwalifikacyjne oraz świadectwa nienagannej moralności (Minczanowska, 2018).

W 1919 roku, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, zostaje wprowadzony obowiązek szkolny. Mógł on jednak być realizowany zarówno w instytucji państwowej lub prywatnej do tego wyznaczonej, jak również w domu. Edukacja domowa stopniowo zostaje jednak przysłonięta przez coraz bardziej zmonopolizowane przez państwo szkolnictwo. Po zakończeniu II wojny światowej w Polsce wraz ze zmianą ustroju politycznego, możliwość nauczania poza szkołą zostaje całkowicie zakwestionowana. Szkolnictwo polskie w całości zostaje podporządkowane ideologii komunistycznej, a co za tym idzie, indywidualne kształcenie, które wprowadzałyby treści niezgodne z obowiązującym światopoglądem, staje się zakazane. Należy jednak pamiętać, że w krajach takich jak Stany Zjednoczone, edukacja domowa nigdy nie zanikła. Na Alasce,

indywidualizacja podejścia do dziecka w formie elastyczności planu dnia, doboru przedmiotów, planów edukacyjnych oraz dowolności wyboru metod pracy z dzieckiem przy uwzględnieniu jego możliwości psychofizycznych. At the same time, the economic discrepancy of individual families, and thus the availability of better teachers and didactic materials, was an element of criticism of home education opponents at that time. They pointed to social inequality in access to knowledge and the lack of good organization of education. The necessity to take care of the curriculum, regularity and the need to consult the learned content with parents were also mentioned. The specific antisociality of the pupils was emphasized, as well as the need to control the appropriate education of the teachers themselves, who did not always show talent and pedagogical skills (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). In order to meet the problems faced by nineteenth-century parents, pedagogical topics coursebooks and guides were published. Therefore, the parent had the opportunity to self-educate, and thus be more aware of the physical and mental needs of their own child. In order to equalize educational opportunities, attempts were made to standardize the curriculum. There were also specific guidelines as to the competences that “good” teachers should have (Jakubiak, Nawrot-Borowska, 2018). The most ardent promoters of conscious home education in Poland were: Henryk Wernic, Piotr Chmielowski, Adolf Dygasiński, Aniela Szycówna and Ewaryst Estkowski. As a result, the model of the parent-teacher relationship was developed and the teachers themselves became obligated with qualification exams and certificates of impeccable morality (Minczanowska, 2018).

In 1919, after Poland regained independence, compulsory education was introduced. However, it could be implemented both in a state or private institution designated for this purpose, as well as at home. As a result, home education has been gradually obscured by the increasingly state-monopolized education. In Poland after the end of the Second World War and the changes in the political system, the possibility of teaching outside school was completely questioned. Polish education was entirely subordinated to the communist ideology and thus individual education that would introduce content inconsistent with the current worldview became prohibited. However, it should be noticed that in countries like the United States of America, home education has never disappeared. In Alaska, where access to school was particularly difficult, the government initiated a system of correspondence learning that was very similar to traditional home education (Ray, 2011).

In the USA in the late 70s and 80s of the twentieth century, home education flourished again. This was due to the figure of John Holt who having analysed his own pedagogical practice noticed that the institutions that offer education are more

gdzie możliwość dotarcia do szkoły była szczególnie trudna, zostaje zainicjowany przez rząd system nauki korespondencyjnej, który w praktyce niewiele różnił się od tradycyjnej edukacji domowej (Ray, 2011).

To właśnie na terytorium USA na przełomie lat 70. i 80., następuje na nowo rozkwit nauczania w domu. Przyczynia się do tego postać Johna Holta, który analizując własną praktykę pedagogiczną, zauważył, że za porażki uczniów bardziej odpowiedzialne są instytucje, które oferują kształcenie, niż sami uczniowie. Holt nie przekreślał jednak instytucji szkoły, wskazywał jednak na dom, jako miejsce, w którym w najlepszy sposób uczymy się świata. Jego zdaniem nauczanie domowe jest bardzo dobrym fundamentem do dalszego pogłębiania wiedzy. Co ważne, zaznaczał również konieczność dobrej współpracy oraz właściwych relacji między rodzicami a szkołą, traktując ją, jako dodatkowe źródło pozyskiwania wiedzy. Jego zdaniem dziecko znajdujące się w stymulującym otoczeniu będzie się uczyło w tempie, które wyznacza ono same, czyli wtedy, gdy będzie ono na to gotowe (Rochowska, Mazur, 2019).

Podobnego zdania, co Holt był Neill. Sprzeciwiał się on konkretnym działaniom podejmowanym względem uczniów, takim jak większe znaczenie dorosłego, konieczność przestrzegania przez dziecko wytycznych, reguł, zakazów i nakazów. Uważał, że młody człowiek ma prawo żyć własnym życiem, podkreślając ważność emocji nad rozwojem intelektualnym (Rochowska, Mazur, 2019). Natomiast Raymon i Dorothy Moore wskazywali na brak gotowości dziecka w sferze psychicznej i neurologicznej do podejmowania nauki w narzuconym przez system czasie. Uważali, że zbyt wczesne posyłanie go do szkoły nie sprzyja jego rozwojowi. Zauważali, że swoista niedojrzałość szkolna, widoczna jest w niepewności związanej ze zmianą bezpiecznego środowiska, bolesnym odczuwaniem porażek szkolnych oraz dochodzącą do tego frustracją i stresem. Ivan Illich posunął się do jeszcze mocniejszych sformułowań, popierających prowadzenie nauki w domu. Mówił wprost o antyedukacyjnym wpływie szkoły na społeczeństwo. Jak jego poprzednicy, wskazywał na spontaniczny, naturalny i dobrowolny charakter uczenia się (Rochowska, Mazur, 2019).

W latach 90. XX wieku w Stanach Zjednoczonych doszło do rozłamu wśród edukatorów domowych. Podział spowodowany był narastającym problemem wielowyznaniowości. Zmiana kierunku myślenia miała korzenie w rosnącym zainteresowaniu w kierunku prądów chrześcijańskich. Edukacja domowa kulturowo przypisana była właśnie rodzinom i szkołom chrześcijańskim, które pełniły nad nimi patronaż. Kirschner zauważył, że wśród amerykańców poszukujących życiowej stabilizacji, można zaobserwować coraz większe przywiązanie do rodzinnych wartości oraz „biblijnej tradycji” (Ray, 2011). Jednak w wyniku rosnącego zainteresowania uczeniem w domu, również wśród rodzin

responsable for the failures of students than the students themselves. However, Holt did not exclude the institution of the school but pointed to home as the place where we learned the world in the best way. In his opinion, home teaching has been a very good foundation for further deepening of knowledge. Importantly, he also emphasized the need for good cooperation and proper relations between parents and the school, treating it as an additional source of knowledge. In his opinion, children who are learning in a stimulating education environment will learn at a pace that is determined by themselves, i.e. when they are ready for it (Rochowska, Mazur, 2019).

Neill was similar to Holt in his opinion. He objected to specific actions taken in relation to students, such as the greater importance of an adult, the need for the child to follow guidelines, rules, prohibitions and orders. He believed that a young person had the right to live his own life, emphasizing the importance of emotions over intellectual development (Rochowska, Mazur, 2019). On the other hand, Raymon and Dorothy Moore pointed to the child's lack of mental and neurological readiness to undertake learning within the time imposed by the system. They believed that sending a child to school too early was not conducive to its development. They noticed that a specific school immaturity was visible in the uncertainty related to the change of the safe environment, the painful feeling of school failures, as well as the resulting frustration and stress. Ivan Illich went even stronger in terms of supporting home education. He spoke directly about the anti-educational influence of school on society. Like his predecessors, he pointed to the spontaneous, natural and voluntary nature of learning (Rochowska, Mazur, 2019).

In the 1990s, there was a split among home educators in the United States of America. The division was caused by the growing problem of multi-faith. The shift in thinking was rooted in a growing interest in the direction of Christian trends. Home education was culturally assigned to Christian families and schools which patronized them. Kirschner noted that among Americans looking for stability in life, one can observe a growing commitment to family values and “biblical tradition” (Ray, 2011). However, as a result of the growing interest in homeschooling, also among non-Christian families, there has been educational segregation in religion. This fact was compounded by the developing movement referred to as “secular humanism”. The effect of secularization became the division into Christian and non-Christian (Seelhoff, 1993) home education and the polarization of certain social groups.

Despite the turmoil over the religious foundations of home education, the fastest growth in families educating in this way was recorded in the United States. At the end of the 1990s, the number of participants in home education was 850,000, in

niebędących wyznania chrześcijańskiego, doszło do edukacyjnej segregacji wyznaniowej. Fakt ten potęgowany był rozwijającym się ruchem określanym jako „świecki humanizm”. Efektem sekularyzacji stał się podział na edukację domową chrześcijańską i niechrześcijańską (Seelhoff, 1993) oraz spolaryzowanie się pewnych grup społecznych.

Pomimo zawirowań wokół religijnych podstaw nauczania w domu, w Stanach Zjednoczonych odnotowuje się najszybszy przyrost rodzin edukujących właśnie w ten sposób. Pod koniec lat 90. liczba uczestników edukacji domowej wynosiła 850 000, w roku 2007 było ich już 1 500 000 (Davis, 2011) a w 2021 liczba ta plasuje się w okolicach 5 000 000 (Ray, 2021).

Historia edukacji domowej w Wielkiej Brytanii rozpoczyna się w późnych latach siedemdziesiątych XX wieku. Inspirując się Stanami Zjednoczonymi, a szczególnie pracami Illicha i Holta oraz opierając się na dorobku takich brytyjskich myślicieli jak Bertrand Russell oraz A.S. Neill, zostają stworzone teoretyczne podstawy pod nowoczesną edukację domową w tym kraju. Późniejsze lata przynoszą dalszy rozwój edukacji domowej. Szczególnie lata 90. i nagłośnienie w mediach edukowania w domu, przyczyniły się do znacznego wzrostu liczebności rodzin uczących w ten sposób (Fortune-Wood, 2005). Wielka Brytania staje się wzorem państwa popierającego edukację domową. Rodzice mają całkowitą wolność decyzji co do edukowania dziecka.

W Polsce od roku 1995 M. Budajczak wraz z żoną rozpoczynają pokomunistyczną historię edukacji domowej. Podejmują się nauczania własnych dzieci wybierając właśnie tę alternatywną formę kształcenia. Stają się przez to prekursorami odbudowy tej formy nauczania w Polsce. Idąc ich przykładem, wraz ze zmieniającymi się możliwościami prawnymi, a czasem wręcz na przekór nim, stale przybywa rodzin podejmujących się edukacji domowej. W poprzednich latach liczba ta wynosiła od 10 do 13 tysięcy. Według ekspertów liczba ta ma wzrosnąć nawet do 16 tys. w roku 2020 (Nowosielska, Klinger, 2020), jednak oficjalnych statystyk jeszcze nie ma. Tak nagłe zainteresowanie edukacją domową może być powiązane z pandemią koronawirusa SARS-CoV-2. Są to jednak przypuszczenia autora, ponieważ jak dotąd nie pojawiły się żadne badania uwzględniające wpływ pandemii na wzrost liczby dzieci objętych edukacją domową.

Wnioski

Przyglądając się długiej historii nauczania w domu trudno zrozumieć sprzeciw niektórych środowisk lub państw do tej formy edukacji. Analizując zebrane informacje widać wyraźnie, że edukacja domowa nie jest zjawiskiem wymyślonym w XX wieku przez niezadowolonych ze szkoły rodziców, ale towarzyszy nam co najmniej od czasów starożytnych. Przez stulecia kształceni w ten sposób ludzie nie otrzymywali etykietki jednostek aspołecznych, wy-

2007 it was already 1,500,000 (Davis, 2011) and in 2021 this number is around 5,000,000 (Ray, 2021).

The history of home education in Great Britain began in the late 1970s. Inspired by the United States, especially the works of Illich and Holt, and based on the achievements of such British writers as Bertrand Russell and A.S. Neill, the theoretical foundations for modern home education in this country are laid. Later years bring further development of home education. Especially the 1990s and the media coverage of home education contributed to a significant increase in the number of families teaching this way (Fortune-Wood, 2005). Great Britain is becoming a model country supporting home education. Parents have complete freedom to decide about their child's education.

In Poland, since 1995, Marek Budajczak and his wife have begun the post-communist history of home education. They undertake to teach their own children by choosing this alternative form of education. As a result, they become precursors of the reconstruction of this form of education in Poland. Following this idea, along with changing legal possibilities, and sometimes even despite them, there are more and more families undertaking home education. In previous years, the figure was between 10,000 and 13,000. According to experts, this number is expected to increase to as much as 16,000 in 2020 (Nowosielska, Klinger, 2020), but there are no official statistics yet. Such a sudden interest in home education can be related to the coronavirus SARS-CoV-2 pandemic time. Nevertheless, these are only the author's assumptions as there is no research to confirm this correlation so far.

Summary

Looking at the long history of home education, it is difficult to understand the opposition of certain circles or countries to this form of education. Analyzing the collected information, it is clear that home education is not a phenomenon invented in the 20th century by parents who were dissatisfied with school, but has been with us since at least ancient times. For centuries, people educated in this way have not been marked as anti-social, sheltered or having

chowanych pod kloszem czy posiadających niższy od przeciętnej zasób wiedzy. Spoglądając wstecz, wyraźnie można zauważyć wręcz odwrotne zjawisko. Edukację w domu pobierały te osoby, których rodziny były świadome konieczności edukowania swych dzieci wykazywały, więc wyższy kapitał społeczny. Ten sposób nauki wskazywał również na posiadanie odpowiedniego zaplecza ekonomicznego. Kumulacja obu kapitałów, społecznego i ekonomicznego, pozwalała, zatem na kształcenie nowych elit. Dzisiejsze obawy o poziom wykształcenie dziecka, które uczone jest w domu oraz o jego rozwój społeczny i moralny, może wynikać z potrzeby unifikowania społeczeństwa. Konieczność wyrównania szans edukacyjnych jest oczywiście istotnym elementem całego systemu państwowego, jednak odbieranie możliwości samodecydowania rodziców o kierunku rozwoju ich dziecka nie powinno być pomijane. Jednym z podstawowych praw człowieka jest przecież wolność i możliwość decydowania o sobie, jak również prawo do edukacji. W takim świetle wolność wyboru rodzica o sposobie uczenia swojego dziecka jest zagwarantowana prawnie. Niestety, w poszczególnych państwach europejskich podejście do edukacji domowej jest bardzo różne i nie wykazuje cech jednolitości. Rozrzut uwarunkowań prawnych decydujących o legalności tej formy edukacji jest ogromny. W Anglii decyzja o podjęciu przez dziecko edukacji domowej jest całkowicie zdana na rodziców. Nie ma żadnych nakazów lub zakazów, które byłyby narzucone rodzinom. Jednak wystarczy spojrzeć na takie państwa jak Niemcy, Holandia czy Szwecja, w których ten rodzaj pobierania nauki jest całkowicie zakazany (Dzieciątko, 2011). Polska wraz z wieloma innymi krajami znajduje się w grupie państw, gdzie ta forma nauczania jest legalna, ale pod pewnymi warunkami (Racewicz, 2020). Polskie rodziny muszą się liczyć z wymaganiami, które mogą zniechęcać do podejmowania się edukacji alternatywnej. Utrudnienia te polegają między innymi na konieczności korzystania z prywatnych poradni psychologiczno-pedagogicznych w celu uzyskania potrzebnej opinii, zależność decyzji o przyznaniu edukacji domowej od zgody dyrektora szkoły, poszukiwania szkoły przyjaznej edukacji domowej w granicach danego województwa, w którym się mieszka czy konieczność zdawania corocznych egzaminów. Największym elementem hamującym rozwój edukacji domowej jest odebranie możliwości korzystania z tej formy edukacji Polakom mieszkającym poza granicami Polski.

Pomimo czasem wielu przeciwności zaangażowanie rodziców w edukację ich dzieci, chęć przekazywania cenionych przez konkretną rodzinę wartości norm etyczno-moralnych przyczynia się do stale rosnącego zainteresowania edukacją domową. Jej popularność może być powiązana z tendencją do samostanowienia o sobie, coraz większą świadomością swoich praw, ale również z troską o kształt przyszłego pokolenia w postmodernistycznym świecie.

a lower-than-average level of knowledge. Looking back, the opposite can clearly be seen. Education at home was taken by those whose families were aware of the necessity to educate their children, so they showed a higher social capital. This way of learning also indicated having an appropriate economic background. The accumulation of both social and economic capitals allowed for the education of new elites. Today's concerns about the level of education of a home-educated child and its social and moral development may result from the need to unify society. The need to provide equal educational opportunities is, of course, an important element of the entire state system. However, depriving parents of the possibility to decide on the direction of their child's development should not be overlooked. After all, one of the basic human rights is freedom and the opportunity for self-determination, as well as the right to education. In this light, the parent's freedom to choose how to teach their child is legally guaranteed. Unfortunately, the approach to home education differs greatly from one European country to another and is not uniform. The dispersion of the legal conditions determining the legality of this form of education is enormous. In England, it is entirely up to the parents to decide whether or not a child should undertake home education. There are no prohibitions or orders that would be imposed on families. However, it is enough to look at countries such as Germany, the Netherlands or Sweden, where this type of learning is completely prohibited (Dzieciątko, 2011). Poland, along with many other countries, is in the group of states where this form of education is legal, but under certain conditions (Racewicz, 2020). Polish families must take into account the requirements that may discourage them from undertaking alternative education. These difficulties include the necessity to use a private Psychological and Pedagogical Counselling Centre to obtain the necessary opinion, dependence of permission for home education on the consent of the headmaster, searching for a home education-friendly school within the province in which one lives or the need to pass annual exams. The most important hampering the development of homeschooling is depriving Poles living outside Poland of this form of education.

Despite the sometimes many adversities, parents' involvement in the education of their children and the willingness to convey the values of ethical and moral norms appreciated by a specific family contribute to the constantly growing interest in home education. Its popularity may be related to the tendency to self-determination, increasing awareness of one's rights, but also a concern for the shape of the future generation in the postmodern world.

Bibliografia / References:

1. Bartnikowska, U. (2012). *Edukacja domowa jako alternatywa w kształceniu i wychowaniu zranionego dziecka*. Pobrane z: http://polskadzieciom.home.pl/nslt/edukacja_domowa.pdf
2. Co to jest edukacja domowa?. Pobrane z: <http://edukacjadomowa.pl/co-to-jest-edukacja-domowa>
3. Davis, A. (2011). Evolution of Homeschooling. *Distance Learning*, T. 8, nr. 2, 29-35.
4. Dzieciątko, J. M. (2011). *Zjazd edukatorów domowych w Hiszpanii*. pobrane z: <http://edukacjadomowa.pl/zjazd-edukatorow-domowych-w-hiszpanii>
5. Elective home education (2019) Departmental guidance for local authorities, Department for Education UK, 4, Pobrane z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/791527/Elective_home_education_guidance_for_LAv2.0.pdf
6. Fortune-Wood, M. (2005). A Short History of Home Education. *Educational Heretics Press*, Pobrane z: <http://www.home-education.org.uk/articles/article-history-of-he.pdf>
7. Jakubiak, K. (2017). Polskie tradycje edukacji domowej. *Studia Paedagogica Ignatiana*, nr. 3, 19-30.
8. Jakubiak, K., Nawrot-Borowska, M. (2018). Idee i postulaty wychowania rodzinnego oraz edukacji domowej w świetle polskiego piśmiennictwa pedagogicznego od końca XVIII do początku XX wieku. *Kultura – Przemiany – Edukacja. Myśl o wychowaniu. Teorie i zastosowanie edukacyjne*. T. 6, 22-45.
9. Minczanowska, A. (2018). Homeschooling po polsku, czyli kilka refleksji o stanie edukacji domowej w Polsce. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 13 4(50), 129-140.
10. Nowosielska, P., Klinger, K. (2020). *Rodzice zabrali się za naukę dzieci. Edukacja domowa bije rekordy*. Pobrane z: <https://edukacja.dziennik.pl/aktualnosci/artykuly/7824478,edukacja-domowa-nauka-z-dalna-szkola-koronawirus.html>
11. Plutarch, (50-125). *Wychowanie dzieci. c. 110 CE*, Pobrane z: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/plutarch-education.asp>
12. Racewicz, M. (2020). Analysis of legal acts regarding home education in Poland – historical approach. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, tom XXXIX, z. 3, 105-117.
13. Ray, B. (2011). Historia, rozwój i filozofia edukacji domowej. *Szkoła domowa. Między wolnością a obowiązkiem*, 19-26. Warszawa: Instytut Sobieskiego.
14. Ray, B. (2021). *Homeschooling: The Research*. Pobrane z: www.nheri.org/research-facts-on-homeschooling/
15. Rochovská, I., Mazur, P. (2019). Theoretical Basis of Individual (Home) Education in Slovakia, the Czech Republic and Poland. *Pedagogika.sk* 10, 254-273.
16. Seelhoff, Ch. (1993). A homeschooler's history of homeschooling. *Gentle Spirit Magazine – Volume 6 Number 11*, 38-47.
17. Słownik język polskiego, PWN, <https://sjp.pwn.pl/>